

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Інститут психології імені Г.С. Костюка

Наталія Никончук

**Здібності та обдарованість
в українських прислів'ях і приказках**

Препринт

Київ - 2025

УДК: 159.923 : 159.928.23 : 81'23 : 81'373.7 : 398 (075.8)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України
(протокол № 6 від 29.05.2025 р.)*

Рецензенти: **І. С. Загурська** – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної та практичної психології Житомирського державного університету імені Івана Франка;
Г. В. Гуменюк – кандидат психологічних наук, доцент, учений секретар Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Н-63 **Никончук Н. О.**

Здібності та обдарованість в українських прислів'ях і приказках: препринт. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2025. 39 с.

У препринті предсталено результати систематизації понад тисячі українських прислів'їв і приказок, що описують окремі аспекти розвитку здібностей та обдарованості. Змодельовано структуру концепту «Здібності». Запропоновано впорядковані списки паремій для найменування осіб з різними рівнями розвитку здібностей, для характеристики діяльності, в якій розвиваються здібності, та характеристики продуктів, які виробляються у процесі розвитку здібностей, для позначення тенденцій у розвитку здібностей та поцінування здібностей.

Зібрані метафори можна використовувати у психодіагностиці, розвивальній та тренінговій роботі, психокореції та психотерапії.

Робота може бути цікавою для науковців, практичних психологів, мовознавців та освітян.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Структура концепту «Здібності».....	6
Семантичне поле «Високий рівень розвитку здібностей. Обдарованість».....	7
<i>Прислів'я і приказки для найменування осіб з високим рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>7</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису особливостей виконання діяльності особами з високим рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>10</i>
<i>Прислів'я і приказки для характеристики продуктів діяльності осіб з високим рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>14</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису позитивних тенденцій у розвитку здібностей.....</i>	<i>16</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису презентації досягнень та особливостей поцінування осіб з високим рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>19</i>
Семантичне поле «Низький рівень розвитку здібностей. Посередність. Бездарність»...	23
<i>Прислів'я і приказки для найменування осіб з низьким рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>23</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису особливостей виконання діяльності особами з низьким рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>26</i>
<i>Прислів'я і приказки для характеристики продуктів діяльності осіб з низьким рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>30</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису негативних тенденцій у розвитку здібностей.....</i>	<i>33</i>
<i>Прислів'я і приказки для опису презентації досягнень та особливостей поцінування осіб з низьким рівнем розвитку здібностей.....</i>	<i>34</i>
Список використаних джерел.....	37
Відомості про автора.....	38

Вступ

Збір та систематизація українських прислів'їв і приказок, що відображають окремі аспекти розвитку здібностей та обдарованості тривали 4 роки (з 2021 по 2024 рік). Було опрацьовано низку академічних видань – вивчено збірки паремій та фразеолонгічні словники української мови; виокремлено усталені вислови, які використовують українці для опису явища здібностей; упорядковано та систематизовано зібраний матеріал; розроблено структуру концепту «Здібності».

Систематизовані українські прислів'я та приказки надалі буде зручно використовувати у різних прикладних галузях психології:

- в психодіагностиці для розробки нових діагностичних інструментів, в основу яких покладені метафори;
- в розвивальній та тренінговій роботі для супроводу навчально-виховного процесу та для психологічної підтримки обдарованих дітей і підлітків;
- в психокорекції та психотерапії для роботи з деструктивними думками клієнтів та вироблення альтернативних варіатів бачення ситуації і побудови нових шляхів дій (підібрані метафори можуть бути особливо цінними для носіїв української мови в межах когнітивно-поведінкової терапії та терапії метафорами).

Мета дослідження: зробити систематизацію українських прислів'їв та приказок, що слугують для опису різних аспектів розвитку здібностей та обдарованості.

Завдання дослідження:

- 1) виокремити паремії на позначення різних аспектів розвитку здібностей і обдарованості в українській мові на основі огляду фразеологічних словників та збірок українських приказок і прислів'їв;
- 2) здійснити аналіз паремій і визначити, які саме аспекти (грані) формування і прояву здібностей у осіб з різними рівнями їх розвитку рефлексують та вербалізують носії української мови;
- 3) виокремити семантичні підгрупи, семантичні групи та семантичні поля, що утворюють структуру концепту «Здібності» в українській мові, систематизувати українські прислів'їв та приказки, які описують окремі аспекти розвитку здібностей та обдарованості.

Методи та процедура дослідження. Дослідження уявлень носіїв української мови про здібності і обдарованість виконане в межах нового психолінгвістичного напрямку – антропоцентричної фразеології, яка орієнтована на створення фразеологічного образу Людини, вивчення особливостей відображення у фразеології її свідомості та ментальності.

Дослідження здійснювалося в межах лінгвокогнітивного та лінгвокультурного підходів.

Для виконання завдань дослідження було використано такі методи:

- загальнонаукові (аналіз та синтез, порівняння, узагальнення);
- спеціальні лінгвістичні (описовий метод; метод суцільного добору; аналіз словникових дефініцій; компонентний аналіз; концептуальний аналіз; ідеографічний аналіз).

Дослідження проводилося в два етапи.

- На першому етапі методом суцільного добору з різних джерел (фразеологічних словників, збірок українських приказок і прислів'їв) було відібрано паремії, що описують окремі аспекти розвитку здібностей та обдарованості.
- На другому етапі здійснювалася ідеографічна класифікація виокремлених паремій, об'єднання їх у семантичні підгрупи, групи та поля, що об'єднують концепт «Здібності».

Основні джерела:

- Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1991. 440 с.
- Прислів'я та приказки: Людина. Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк; відп. ред. С. В. Мишанич. Київ: Наукова думка, 1989. 480 с.
- Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1990. 528 с.
- Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1. 528 с.
- Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 2. с. 529-980.

Дослідження виконане на межі 2 наук – психології та мовознавства.

В наших розвідках ми спираємося на традиції вивчення проблеми здібностей та обдарованості, що склалися у вітчизняній психології [3; 4]. Зокрема поділяємо такі погляди:

- здібності є індивідуально-психічними властивостями особистості, які відрізняють одну людину від іншої;
- здібності тісно пов'язані із задатками, які є їх передумовою; це динамічне утворення: з часом здібності або розвиваються, або навпаки згасають;
- здібності існують, виявляються і розвиваються лише в діяльності; водночас самі здібності обумовлюють успішність виконання діяльності;
- здібності не зводяться до знань, навичок і умінь;
- важливою характеристикою здібностей є рівень їх рефлексії особистістю;
- розвиток здібностей тісно пов'язаний з формуванням ціннісної свідомості особистості;
- на розвиток здібностей значний вплив має поцінування досягнень особистості найближчим соціальним оточенням;
- обдарованість – це «здібності до розвитку здібностей» (Г.С.Костюк), які реалізовані у високих досягненнях.

Ідеографічну класифікацію паремій, які описують окремі аспекти розвитку здібностей та обдарованості, побудовано з опорою на роботи мовознавців У. Я. Билиці [1], Ж. Краснобаєвої-Чорної [2], Ю. Ф. Прадіда [5].

Запропонована схема концепту «Здібності» є розгалуженою та має ієрархічну організацію: фразема (прислів'я або приказка) – семантична підгрупа – семантична група – семантичне поле – концепт. Нижній рівень схеми утворюють семантичні підгрупи (або синонімічні ряди) – сукупність фразеологізмів, об'єднаних диференційною семою, що пов'язує їх відношеннями схожості або протиставлення. Кожна з таких підгруп відображає дуже вузький аспект розвитку здібностей та обдарованості. Семантичні підгрупи об'єднуються однією інтегральною семою, спільністю значення у семантичні групи «Найменування суб'єкта розвитку здібностей», «Характеристика діяльності, в якій розвиваються здібності», «Характеристика продуктів, які виробляються у процесі розвитку здібностей», «Тенденції у розвитку здібностей» та «Поцінування здібностей». Згадані семантичні групи утворюють два семантичні поля: «Високий рівень розвитку. Обдарованість» та «Низький рівень розвитку здібностей. Посередність. Бездарність». Ці поля формують фразеологічну складову концепту «Здібності».

Усього до структури концепту «Здібності» входять 1100 прислів'їв і приказок, 205 семантичних підгруп, 5 семантичних груп, 2 семантичні поля. Структура зазначеного концепту представлена на рисунку 1.

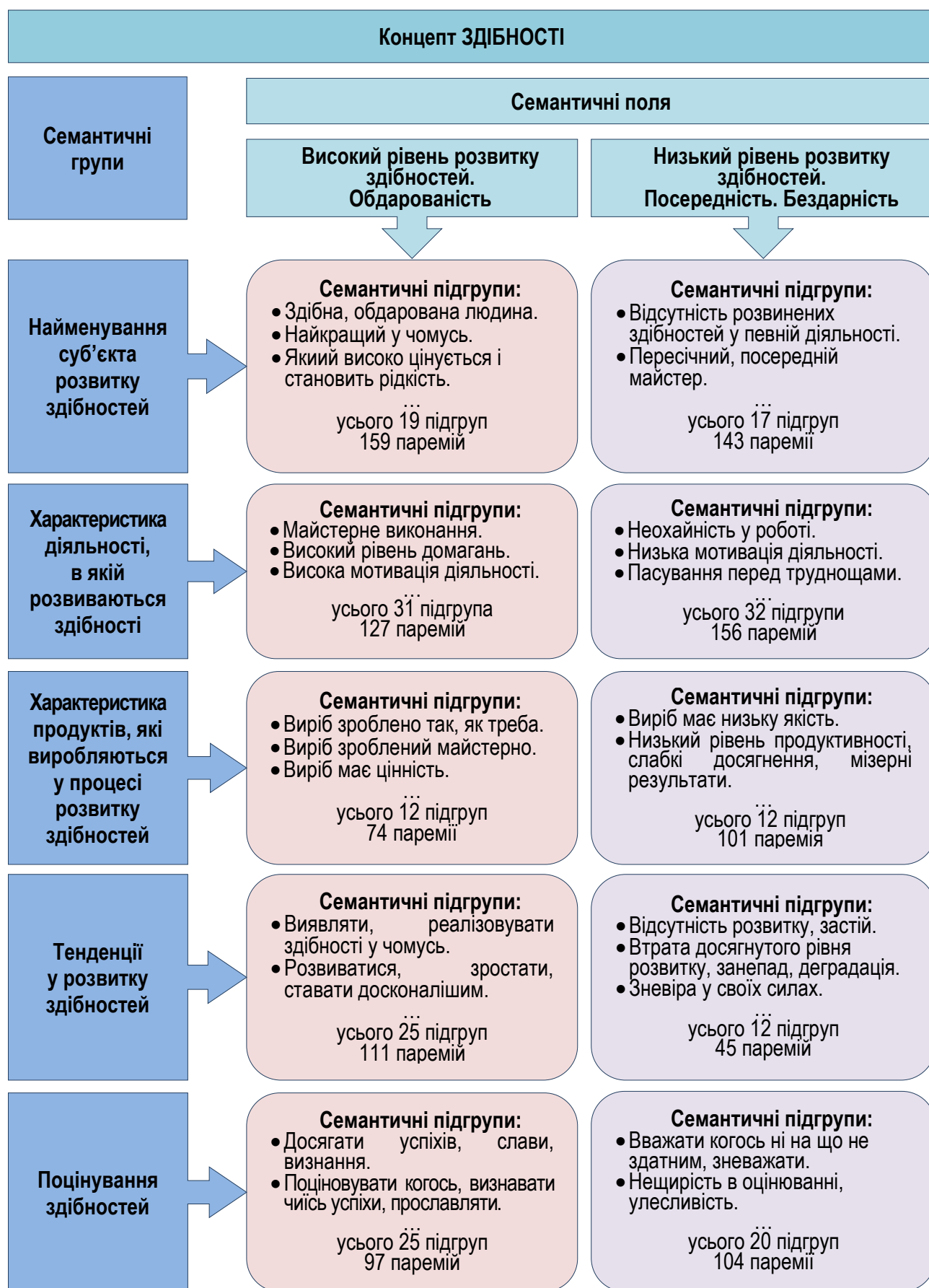

Рис. 1. Структура концепту «Здібності»

**Семантичне поле
«ВИСОКИЙ РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ. ОБДАРОВАНІСТЬ»**

Таблиця 1.

Семантичні групи прислів'їв і приказок, що слугують для відображення різних сторін формування і прояву здібностей осіб з високим рівнем розвитку здібностей

№	Семантичні групи	Кількість семантичних підгруп	Кількість паремій
1.	Прислів'я і приказки для найменування осіб з високим рівнем розвитку здібностей	19	159
2.	Прислів'я і приказки для опису особливостей виконання діяльності особами з високим рівнем розвитку здібностей	31	127
3.	Прислів'я і приказки для характеристики продуктів діяльності осіб з високим рівнем розвитку здібностей	12	74
4.	Прислів'я і приказки для опису позитивних тенденцій у розвитку здібностей	25	111
5.	Прислів'я і приказки для опису презентації досягнень та особливостей поцінування осіб з високим рівнем розвитку здібностей	25	97
Разом:		112	573 паремії

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ НАЙМЕНУВАННЯ
ОСІБ З ВИСОКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа «Здібна, обдарована людина»:

- Іскра Божа.
- Божий дар.
- Золота голова.
- Золотий лоб.
- Світла (ясна) голова.
- Майстер своєї справи (свого діла).
- Високої проби.
- Високої (найкращої, першої і т.ін.) марки.
- З великої літери.
- Мати (великий) хист.
- Маг і чарівник.
- Маг і чародій.
- Легка рука.
- Золоті руки.
- Умілі руки.

Семантична підгрупа «Високий рівень розвитку здібностей у кількох діяльностях (у кількох сферах)»:

- На всі руки майстер.
- Майстер на все.
- На всі штуки.
- Руки на всі штуки.
- Майстер (мастак) на всі руки.
- І коваль, і швець і на дуді грець.
- І швець, і жнець, і на (в) дуду грець.
- І коваль, і швець, і кравець, і на дуду грець.
- Що вхопить, те і вробить.
- На що гляне, так і вчеше.

Семантична підгрупа «Високий рівень розвитку здібностей у певній діяльності»:

- Знати свою справу.
- Знати своє діло.
- Знати як свої (своїх) п'ять пальців.
- Знати, як своїх п'ять пучок.
- Знати як власну долоню.
- Знати що до чого.
- Знати толк.
- Знати на зубок.
- На зубок.
- Добрати діла (ладу).
- Добрати розуму.
- Добрати ума.
- Добрати толку.
- Мати у руках.
- Мати око.
- Мати пристріляне око.
- Гостре око.
- Бите око.
- Зуби з'їсти (проїсти, проїдати, стерти) на чому.
- З'їсти вовка (собаку, муху) на чому, в чому.

Семантична підгрупа «Розвинені здібності певного виду (спортивні, музичні, поетичні, мовленнєві та інші)»:

- Перша рукавичка.
- Тонке вухо.
- Осідлати пегаса.
- Легкий на слово.
- Золоті уста.
- Язык підвішений добре.
- Язык прив'язаний непогано.
- Удатний на язык.
- Не полізти за словом у пазуху.
- За словом до кишені не лізти.
- Говорить, ніби у рот кладе.
- Мов (як, ніби) по псалтирю читати.
- Наче з книжки читати.
- Мов (як, ніби) по писаному.
- Язык як бритва.

Семантична підгрупа «Який високо цінується і становити рідкість»:

- Ціни немає.
- І ціни не можна скласти.
- На вагу золота.
- Такий, що пошукати.
- Пошукати такого.
- Таких удень з вогнем (та ще зі світлом, при сонці) пошукати.
- Треба з свічкою вдень шукати.
- На дорозі (на вулиці і т.ін.) не валяється.

Семантична підгрупа «Найкращий у чомусь»:

- Немає рівного.
- Не мати собі рівних (подібних).
- Першої руки.
- Номер один.
- У перших лавах.
- На передовій лінії.
- На передньому краї.
- Стояти рангом вище кого, ніж хто.
- На голову вищий від кого.
- Іти попереду.
- Бути на висоті.
- Вести (держати) перед.
- Пальма першості.
- Побити рекорд.
- Стояти на передових позиціях.
- Посідати почесне (чільне) місце.

Семантична підгрупа «Перевірка своїх сил у боротьбі з кимось, змагання за першість»:

- Помірятися силою.
- Порівняти плеча.
- Помірятися з плечем чийм.

Семантична підгрупа «Перевершення когось за рівнем розвитку здібностей»:

- Мати перевагу.
- Показати свою перевагу.
- Довести свою перевагу.
- Виявити перевагу.
- Узяти верх (гору) над ким-чим.
- Підвестися (підніматися) на голову.
- Стояти на голову вище.
- Залишати (лишати) позаду (за собою, позад себе) кого, що.
- Затикати (заткнути) за пояс кого.
- Посадити в калошу.
- Втерти носа.
- Дати фору.

Семантична підгрупа «Досягнення та підтримка гарної репутації»:

- Тримати (витримати) марку.

Семантична підгрупа «Здібний, обізнаний, розумний, кмітливий»:

- У розумної голови сто рук.
- Розумна Парася на все здалася.
- Голова є.
- Голова на плечах (на в'язах).
- Голова (казанок, баняк, макітра) варить.
- Є лій у голові.
- Голова не половою (не соломкою, не клоччям) набита.
- Бистрий на розум.
- Макітра розуму.
- Мати кебету.
- Мати кебету на плечах.
- Мати тям.
- Мати тямку в голові.
- Не в потилицю битий.
- Не в тім'я битий.
- Не гвіздком у тім'я битий.
- Не з дуба впасти.

Семантична підгрупа «Здібний, досвідчений, компетентний, загартований»:

- Битий (бита) собака.
- Битий жук.
- Кований (кінь) на всі чотири ноги.
- Стріляний (обстріляний) птах.
- Стріляна птиця.
- Стріляний горобець.
- Стріляний (старий) вовк.
- Огонь і воду пройти.
- Пройти крізь вогонь і воду.
- Пройти крізь сито і решето.
- Побувати в бувальцях.
- Бачити види.
- І шитеє, і поротее знає.
- Був на коні і під конем.
- Не з лопуцька.
- Не ликом шитий.
- Не з лика шитий.

Семантична підгрупа «Здатний зробити щось незвичайне, надприродне»:

- Діставати зорі (зірки, місяць) з неба.

Семантична підгрупа «Особливий, оригінальний, такий, що вирізняється»:

- Мати своє обличчя (лице).
- Не з тих (з таких, з таківських).
- Не з такого тіста.
- Не з того десятка.

Семантична підгрупа «Відомий своїми досягненнями, знаменитий»:

- На слуху.
- Не сходити з уст (з вуст).
- Мати славу.
- У славі.

Семантична підгрупа **«Виявлення здібностей, можливостей у роботі»:**

- На ділі.
- Показати себе на ділі.

Семантична підгрупа **«Достатність розумових та фізичних можливостей, здібностей для виконання деякої діяльності»:**

- По зубах.

Семантична підгрупа **«Розвинені здібності забезпечують успішність виконання діяльності»:**

- Діло майстра боїться.
- Справа майстра боїться.
- Недаром говориться, що діло майстра боїться.
- Не даром ходить слава, що мастака боїться справа.

Семантична підгрупа **«Особистісний компонент є визначальним у здібностях»:**

- Не молот кує, а коваль.
- Не сокира теше, а чоловік (столяр).
- Не земля родить, а руки.
- Не перо пише, а розум.

Семантична підгрупа **«Високий рівень розвитку здібностей не завжди гарантує успішність та добробут майстра»:**

- Швець без чобіт, а тесля без воріт.
- Завжди швець без чобіт, а тесля без воріт.
- На те він і кравець, щоб подертий жупан носити.
- Колісник по коліна в трісках, по шию в боргах.
- З ткача не буде багача, а з швачки багачки.

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ОПИСУ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ОСОБАМИ З ВИСОКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа **«Майстерне виконання»:**

- Показати клас.
- На славу.

Семантична підгрупа **«Легке опанування діяльності»:**

- Ловити на лету.
- Схоплювати на льоту.

Семантична підгрупа **«Легке досягнення успіху»:**

- Легкий на руку.

Семантична підгрупа **«Старатися, багато працювати над чим–небудь»:**

- Докладати рук.
- Докладати своїх рук.

Семантична підгрупа **«Виконувати щось з великою любов'ю, з натхненням, самовіддано»:**

- Докладати душі (серця).
- Вкладати всю душу.
- Віддавати всього себе.

Семантична підгрупа **«Повністю присвячувати себе справі, діяльності»:**

- Віддати життя.

Семантична підгрупа **«Досягати чого-небудь ціною великих зусиль, жертв»:**

- Добувати кров'ю та кістками.

Семантична підгрупа **«Постійно займатися якоюсь справою»:**

- Не випускати з рук.

Семантична підгрупа **«Виконувати великі обсяги роботи, справлятися з найважчою роботою, з найскладнішими завданнями»:**

- Вернути гори.
- І гори покотити.
- Доброму коневі — не довгі версти.
- Добрі жорна усе перемелють.
- Добрі зуби і камінь перегризуть.
- Не питає добрий жнець, чи широкий загонець.

Семантична підгрупа **«Працювати багато, посилено, дуже продуктивно»:**

- Що вхопить, те і вробить.
- Працьовитий як бджілка.
- Робить як бджілка.
- Робить як мурашка.
- Як бджола.
- За двох.

Семантична підгрупа **«Працювати з захопленням, піднесенням»:**

- З вогником (з вогнем).

Семантична підгрупа **«Прагнути виконувати певну роботу»:**

- Хлібом не годуй (дай щось робити).
- Аж руки сверблять.
- Аж руки чешуться.
- Аж жижки трясуться.

Семантична підгрупа **«Виконувати роботу енергійно, інтенсивно»:**

- Аж дим іде.
- Аж горить у руках.
- Аж кипить під руками.
- Горить під руками.
- Крутиться як білка в колесі.

Семантична підгрупа **«Виконувати роботу легко, просто, без будь-якого помітного напруження»:**

- За виграшки (зробити щось завиграшки).
- За іграшку (за іграшки).
- Простіше простого.
- Раз плюнути.
- Як раз плюнути.

- Як сіркові (собаці) муху з'їсти.
- Як води напиться.
- Мов (що, як) горіхи (горішки) лускати (пущити).
- Мов насіння лузати.
- Мов (як, ніби) по нотах.

Семантична підгрупа «Виконувати роботу легко, успішно, без перешкод»:

- Як по маслу.
- Як з гори бігти.
- Як з гори котитися.

Семантична підгрупа «Виконувати роботу легко, без неприємних відчуттів, без болю»:

- Того руки не болять, що уміють.
- У вмілого руки не болять.
- Добре тому ковалеві, що на обидві руки кує!

Семантична підгрупа «Виконувати роботу на високому рівні навіть за обмежених ресурсів або несприятливих умов»:

- В умілого й долото рибу ловить.
- Добра пряжа і на скіпці (і на скіпку) наряде.
- Добрий кухар і з кропиви борщ зварить.
- Він і на Різдво грибів набере (про хорошого грибника).

Семантична підгрупа «Наполегливо домагатися чого-небудь, не поступаючись власними інтересами»:

- Триматися свого.
- Як окунь проти води.

Семантична підгрупа «Виконувати роботу якісно, бездоганно»:

- Зробив чисто й гладко – комар носа не підточить.
- Комар носа не підточить.
- І комар не підточить.
- І голки не підточить.
- На совість.
- Точнісінько, як в аптеці.

Семантична підгрупа «Виконувати роботу на належному рівні до її повного завершення»:

- Доводити до розуму (до ума, до глузду).
- Доводити до пуття.
- Доводити до ладу.

Семантична підгрупа «Виконувати роботу дозовано, систематично, тривало»:

- Київ не відразу будували.
- Не все відразу дається, а потроху та помалу, то зробиш користі чимало.
- За один раз не зітнеш дерева враз.
- Вода крапля по краплі і камінь довбає.
- Не тим крапля камінець довбає, що сильна, а тим, що часто падає.
- Многими ударами і дуб лежить.
- І граб, і дуб від малої сокири падають.
- Маленький горщик великого засіка дужає.

Семантична підгрупа **«Виконувати роботу з оптимальною швидкістю»:**

- Тихо їдеш – далі будеш.
- Їдь тихо – обминеш лихо.
- Не будеш приквапний, не будеш втратний.
- Хто спішить, той людей смішить, а хто тихо ходить, той на ум наводить.

Семантична підгрупа **«Робити глибокий аналіз ситуації, з'ясовувати суть справи»:**

- Докопатися до кореня (до коріння).

Семантична підгрупа **«Долати великі перешкоди та робити значні зміни в чомусь»:**

- Ламати (зламати) мур.
- Ламати (розбивати) лід (кригу).

Семантична підгрупа **«Прокладати нові шляхи, виробляти нові підходи до чого-небудь»:**

- Піднімати (орати, зорювати) цілину.

Семантична підгрупа **«Робити значний внесок у якусь справу (у якусь сферу)»:**

- Залишити слід.
- Залишати за собою слід.

Семантична підгрупа **«Високий рівень домагань»:**

- Закидає гак на велику рибу.
- З доброго коня не шкода й впасти.
- Лучче з доброго коня впасти, ніж на поганому їхати.

Семантична підгрупа **«Сміливість, готовність ризикувати та долати труднощі»:**

• Відвага мед п'є.	• Боятися вовків – бути без грибків.
• Дума п'є воду, а відвага мед.	• Боятися нещастя – і щастя не буде.
• Чия відвага, того й перевага.	• Боягузливому по вуха, сміливому по коліна.
• Чия відвага, того й перемога.	• Сміливому море по коліна.
• Хто боїться, той не рушить, а хто відважить, той і віз підважить.	• Де відвага, там і щастя.
• Як води боятися, то й не купатися.	• Не той молодець, що за водою пливе, а той, що проти води.
• Горобців боятися – проса не сіяти.	
• Вовка боятися – у ліс не ходити.	

Семантична підгрупа **«Висока мотивація діяльності»:**

- Аби руки і охота, буде зроблена робота.
- Була б охота – буде гарна робота.
- Де руки й охота, там скоро робота.
- Коли є до чого жагота, то кипить в руках робота.
- Кому до поту, а кому в охоту.
- Як схоче, то й під гору скочить, а не схоче, то й з гори не побіжить.
- Була б охота – знайдеться всяка робота.
- На охочого робочого діло найдеться.

Семантична підгрупа **«Активність та готовність докладати зусилля»:**

- Мало хотіти, треба потіти.
- Хочеш мати, мусиш дбати.
- Щоб рибку з'їсти, треба в воду лізти.

- Треба нахилитися, щоб з криниці води напиться.
- Хочеш їсти калачі, не сиди на печі.
- Вовка ноги годують.
- Нікому сама птаха в руки не летить.
- Печені голуби не летять до губи.

Семантична підгрупа «Якісна робота – високий рівень добробуту майстра»:

- Як дбаєш, так і маєш.
- Як ручки зароблять, так ніжки сходять.
- Як пошиєш, так і зносиш.
- Як спечеш, так і з'їси.
- Як робить, так і родить.
- Хто як робить, так і матиме, хто як послався, так і спатиме.
- Де господар добре ходить, там і нивка родить.
- Добре роби, добре й буде.
- Добре роби, доброго й кінця дожидай.
- Хто робить криво, той ходить певно.

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОДУКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ
ОСІБ З ВИСОКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа «Виріб зроблений майстерно, має високу якість, відповідає найсуворішим вимогам, заслуговує на найвищу оцінку»:

• На славу.	• Хоч куди.
• Високої проби.	• Нічого собі.
• Високої (найкращої, першої і т.ін.) марки.	• Світ не бачив.
• Перший сорт.	• Такий, що й не сказати словами.
• На ять.	• Сказати не можна словами.
• З блиском.	• Пером не описати.
• На висоті.	• Пером не описати ні словом не сказати.
• Як на виставку.	• І сякий і такий.
• На всі сто.	• Не те дороге, що з червоного золота, а те дороге, що доброго майстра.
• На всі сто процентів (відсотків).	

Семантична підгрупа «Виріб зроблено так як треба»:

- До ладу.
- До пуття.
- На совість.

Семантична підгрупа «Виріб якісний, гарний, привертає увагу»:

• Не відвести очей.	• Милувати око (очі, зір).
• Не відірвати погляду.	• Любо оком глянути (кинути).
• Очей не відірвеш (не одведеш).	• Впадати в око (в очі, у вічі).
• Аж очі вбирає.	

Семантична підгрупа **«Виріб гарний, оздоблений, вражає гармонією ліній та барв»:**

- Мов писанка.
- Наче лялечка.
- Наче намальований.
- Наче цяцька.
- Як сонце.

Семантична підгрупа **«Виріб вирізняється позитивними характеристиками (дуже акуратний, рівний, охайний, чистий)»:**

- Зробив чисто й гладко – комар носа не підточить.
- Комар носа не підточить.
- І комар не підточить.
- І голки не підточиш.
- Як (мов, ніби) на підбір.
- Як (мов, немов) перемитий.
- Мов під шнурок.
- Як по шнурку.
- До порошокинки.
- Як (мов, ніби) риб'яче око.
- Прямо в ціль.
- Точнісінько, як в аптеці.
- В акурат в яблучко.

Семантична підгрупа **«Виріб якісний, служитиме тривалий час, довго не псуватиметься»:**

- Немає зносу.

Семантична підгрупа **«Виріб має цінність»:**

- В ціні.
- На ціні.

Семантична підгрупа **«Виробів мало, однак їх кількість компенсовується високою якістю»:**

- Раз та гаразд.
- Хоч рідко, зате добре.

Семантична підгрупа **«Виріб має окремі негативні характеристики, однак вони компенсовуються позитивними»:**

- Хоч не гладко аби міцно.
- Хоч погано покроєний, зате міцно зшитий.
- Хоч не скоро, та здорово.
- Хоч не хутко аби добре.

Семантична підгрупа **«Цінність маленьких досягнень»:**

- Ловись, рибко, хоч дрібна та свіжа.

Семантична підгрупа **«Висока якість виробів залежить від рівня майстерності людини»:**

- Який майстер, така й робота.
- Який ремісник, така й робота.
- Який кухар, такий і борщ.
- Яка пряжа, таке й полотно.
- Який жнець, такий снопець.
- Який пан, такий його і крам (жупан).
- Які самі, такі й сани.
- Яка пташка, така й пісня.
- По роботі видно майстра.
- По роботі знати майстра.

Семантична підгрупа **«Висока якість виробів залежить від високої якості виконання діяльності та отриманих проміжних результатів»:**

- Яка приправа, така і потрава.
- Яка пшениця, така й паляниця.
- Яка пряжа, таке й полотно ляже.
- Яка прядка, така й нитка.
- Яке волокно, таке й полотно.
- Яке посієш, таке і звієш.
- Яка трава, таке й сіно.

ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ОПИСУ ПОЗИТИВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ

Семантична підгрупа «Здібності, вміння мають цінність»:

- Чого навчився, того за плечима не носити.
- Що вміє, так того за поясом не носить.
- Не за собою носити.
- За плечима (за спиною) не носити.
- Ремесло — не коромисло, плечей не відтягне.
- Ремесло — не коромисло, пліч не відтягне, само прогонує.
- Ремесло на плечах не висить і хліба не просить, а хліб дає.

Семантична підгрупа «Навчання та розвиток мають цінність»:

- Грамоті вчиться – завжди пригодиться.
- Грамотний – видючий і на все тямущий.
- Хто знання має, той мур зламає.
- Хто грамоти вміє, той краще сіє.
- Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

Семантична підгрупа «Будь-яка людина здатна до розвитку здібностей»:

- Жоден майстер не впав з неба.
- Горшки не святі ліплять.
- Не святі горшки ліплять, а прості люди.
- Мудрим ніхто не вродився, а навчився.
- Не кажи «не вмію», а кажи «навчуся!».
- Хто народився, то до чогось згодився.

Семантична підгрупа «Поміркованість у розвитку здібностей, уникнення крайнощів»:

- Наперед не виривайся, а ззаду не лишайся.
- Попереду людей не біжи, а від людей не відставай.
- Наперед не виривайся, ззаду не зоставайся, середини держися.

Семантична підгрупа «Починати займатися чимось, перевіряти свої здібності, можливості, талант у чомусь; перші ранні твори»:

- Пробувати свої сили.
- Пробувати себе.
- Пробувати перо.
- Проба пера.

Семантична підгрупа «Виявляти, реалізувати свої здібності у чому-небудь»:

- Розкривати себе.
- Показати своє.

Семантична підгрупа «Розвиватися, зростати, ставати досконалішим»:

• Крок уперед.	• Підійматися на рівень (до рівня).
• Підійматися на голову вище.	• Підіймати на новий ступінь.
• Підійматися на багато голів.	• Підіймати на вищий щабель.
• Підійматися (підноситися) на багато голів вище.	• Набиратися на силі.
	• Вбиватися (вбитися) в силу.

Семантична підгрупа **«Повною мірою виявляти свої сили, здібності, можливості; розвиватися»:**

- Розправляти (розгортати) крила.
- Випростати (розправити) плечі.

Семантична підгрупа **«Зробити що-небудь краще ніж раніше; продемонструвати більше, ніж можна було очікувати; стати авторитетнішим»:**

- Перевершив сам себе.
- Підносити (виросити) в очах.

Семантична підгрупа **«Набувати досвіду, уміння, вправності, майстерності в чому-небудь»:**

- Набиратися ума.
- Набиратися уму-розуму.
- Набити руку .
- Набити собі руку.

Семантична підгрупа **«Поступово захоплюватися чим-небудь; виявляти інтерес, любов до чогось»:**

- Дійти смаку.
- Добирати смаку.

Семантична підгрупа **«Поступовість у розвитку здібностей»:**

- Бий сороку й ворону, доб'єшся й до ясного сокола.

Семантична підгрупа **«Докладати зусилля, домагатися успіху в якомусь виді діяльності»:**

- Торувати собі дорогу.
- Вийти в люди.

Семантична підгрупа **«Створювати сприятливі умови для когось, підтримувати, допомагати»:**

- Торувати дорогу.
- Торувати межу.
- Давати зелену вулицю.
- Поставити на висоту.

Семантична підгрупа **«Висока навчуваність у дітей та молоді»:**

- Молоде на всі сторони гнеться.
- Гни дерево, поки молоде, вчи дитя поки мале!

Семантична підгрупа **«Великі досягнення у діяльності, висока продуктивність попри юний вік або малі фізичні сили»:**

- Молодий, та ранній.
- Мале тілом, та велике ділом.
- Хоч мале, та вузлувате.
- Дарма, що мале, а й старого навчить!

Семантична підгрупа **«Перевага молоді – сила та енергія»:**

- Шукай правди у старих, а сили в молодих.
- Чим старіший, тим мудріший, чим молодший, тим дорожчий.

Семантична підгрупа «Перевага старших людей – великий досвід та висока майстерність»:

- Старого чоловіка для поради держи.
- Старий ворон пусто не кряче.
- Старе скаже на глум, а ти бери на ум.
- Ліпше старого рада, як молодого робота.
- Де старий ногою, там молодий головою.
- Де старий спотикнеться, там нехай молодий добре напнеться.
- Старі крутяться, а молоді учаться.
- Старий віл борозни не скривить.
- Старого горобця на полову не зловиш.
- Старий стару хвалить, що добрий борщ зварить, а молодий свою гудить: що не зварить, то спаскудить.

Семантична підгрупа «Приплив нових сил, творче піднесення, здобутки у поважному віці»:

- Друга молодість.
- Лебедина пісня.
- Лебединий спів.

Семантична підгрупа «Труднощі в роботі є закономірними та природними»:

- Хто в роботі, той в турботі.
- Хто не працює, той не помиляється.
- Хто не оре, той і огріхів не робить.
- Кінь на чотирьох ногах, та й той спотикається.
- І на доброго коня буває спотикачка.
- Хто був на коні, був і під конем.
- Хто часто в дорозі, був під возом і на возі.

Семантична підгрупа «Труднощі у роботі – ресурс розвитку здібностей»:

- Доки не впрієш, доти не вмієш.
- До великого терпіння прийде й уміння.
- Робота мучить, зате годує і учить.
- Що більше докучить, то більше научить.
- Кожна пригода до мудрості дорога.
- Як віз ламається, чумак ума набирається.
- Без муки нема науки.
- Без муки нічого не прийде в руки.
- Не наловивши бджіл і меду не їсти.
- Біда вимучить, біда й виучить.
- Біда помучить і мудрості научить.
- Біда помучить, але й жити научить.
- Біда розум родить і на розум наводить.

Семантична підгрупа «Складні життєві обставини мають позитивні сторони»:

- Нема біди без гаразду.
- Нема біди без добра.
- Лихо не без добра.

Семантична підгрупа **«Ефективні стратегії долаття труднощів»:**

- Хоч плач і не втирайся, але в тугу не вдавайся.
- Посидь-но, смутку, в кутку.
- Я ту біду ще перебуду.
- Сюди мах, туди мах, а все біду по зубах.
- Не журися, до роботи берися.
- Не журися та за діло берися.
- Очам страшно, а руки зроблять.
- Терпіння і труд все перетруть.
- Уперта праця все переможе.
- Терпи козаче, отаманом будеш.

Семантична підгрупа **«Широкі можливості у людей з високим рівнем розвитку здібностей»:**

- Великій рибі в глибокій воді і плавати.
- Великому возу велика дорога.

Семантична підгрупа **«Переорієнтація на розвиток здібностей в інших сферах»:**

- Як погано співати, краще добре свистати.
- Не вмієш шити золотом, то бий молотом.

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ОПИСУ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ
ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЦІНУВАННЯ ОСІБ З ВИСОКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа **«В основі поцінування – включення в діяльність, реальні досягнення людини»:**

- Дерево пізнають по плодах, а людину по ділах.
- Не той гарний, що гарний, а той, що діло зробив.
- Не в тім хороша, що чорнобрива, а в тім, що діло зробила.
- Не в тім сила, що кобила сива, а як вона везе.
- Люблю сиву за звичай: сопе та везе.

Семантична підгрупа **«В основі поцінування – висока якість виконаної роботи»:**

- Діло майстра величає.
- Діло майстра хвалить.
- Дерево шанують, як добре родить, а чоловіка, як добре робить.
- Кого почитають, того й величають.
- Як добре працюватимеш, честь і славу матимеш.

Семантична підгрупа **«Оцінювати когось, щось по заслугах, у повній мірі, належним чином»:**

- Віддавати належне кому, чому.
- Складати (скласти) ціну кому, чому.

Семантична підгрупа **«Поціновувати когось, визнавати чийсь успіхи, прославляти»:**

• Молодець!»	• Віддавати (віддати) славу.
• «Слава»!	• Віддавати (віддати) хвалу.
• Скидати шапку.	• Складати (скласти) хвалу.
• Скинути капелюх.	• Укривати славою.
• Вінчати лаврами.	• Віддавати (віддати) перевагу кому, чому.
• Дати пальму першості.	

Семантична підгрупа **«Виявляти глибоку пошану, повагу»:**

- Скласти поклін.
- Скласти земний (низький, поясний) уклін.
- Віддавати (віддати) честь.
- Віддавати (віддати) повагу.

Семантична підгрупа **«Прирівнювати кого-, що-небудь у певному відношенні до когось, чогось»:**

- Поставити на одну дошку.
- Ставити / поставити на одну дошку кого, що, з ким—чим.

Семантична підгрупа **«Позитивні очікування щодо розвитку здібностей, зростання»:**

- Люди бувають.
- Будуть (вийдуть) люди з кого.
- Із сміху люди бувають.
- З посміху люди бувають.
- З кого насміхаються, з того люди бувають.

Семантична підгрупа **«Досягати успіхів, слави, визнання»:**

• Лавровий вінець.	• Слава увінчує.
• Лавровий вінок.	• На вустах.
• Лавр вінчає чоло.	• Кого почитають, того й величають.
• Вбиватися (вбитися) в славу.	• Здобувати лаври.
• Укриватися (укритися) славою.	• Добувати собі лаврів.
• Слава покриває.	• Пожинати лаври.

Семантична підгрупа **«Користуватися наслідками успіхів, досягнень»:**

- Пожинати плоди першості.

Семантична підгрупа **«Заспокоюватися, задовольнятися досягнутими результатами, наслідками»:**

- Спочивати на лаврах.

Семантична підгрупа **«Звеличувати, вихваляти кого-небудь»:**

- Підіймати на щит.
- Підійняти на щит слави.

Семантична підгрупа **«Надто, дуже вихваляти, розхвалювати кого-небудь»:**

- Підіймати до небес.

Семантична підгрупа **«Дуже гордитися своєю славою, запишатися»:**

- Лаври не дають спати.
- Лаври не дають спокою.

Семантична підгрупа **«Втратити тверезу оцінку та самокритичність під впливом досягнутого в якійсь справі, зазнатися»:**

- Сп'яніти від успіхів.
- Високо літати.
- Не вважайте (не лякайтесь), люди добрі, що я швець: говоріть зі мною, як з простим.

Семантична підгрупа «Виріб високої якості буде належно оцінений за будь-яких умов»:

- Добрий товар хвалити не треба.
- Добрий товар сам себе хвалить.
- Гречана каша сама себе хвалить.
- Добрий товар найде купця.
- Доброго коня і в стайні куплять.

Семантична підгрупа «Доцільність демонстрації результатів після повного завершення діяльності»:

- Скажеш «гоп», як перескочиш.
- Не кажи «гоп», доки не перескочиш.
- Не хвалися ідучи на торг, а хвалися ідучи з торгу.
- Не хвалися ідучи на рать, а хвалися ідучи з раті.
- Не хвалися травою, а хвалися сіном.
- Не кажи «є», коли риба в ріці, а кажи «є», коли риба в руці.
- Перше в волок подивись, тоді рибкою хвались.

Семантична підгрупа «Ціннісний обмін як конструктивна стратегія отримання поцінування»:

- Шануй людей, то й тебе пошанують.
- Як ми людям, так і люди нам.
- Як ми до людей, так і люди до нас.
- Якою міркою міряєш, такою й тобі одміряють.
- Як у лісі гукнеш, так і відгукнеться.

Семантична підгрупа «Цінність поцінування досягнень інших людей»:

- Хвали чуже, своє і без похвали добре.
- Не той друг, що хвалить тихо, а той друг, що хвалить вслух.

Семантична підгрупа «Цінність демонстрації власних досягнень»:

- Хвалися не словами, а ділами.
- Не хвалися, але покажися.

Семантична підгрупа «Поцінування досягнень оточуючими – надійна підстава для самоповаги»:

- Не хвали сам себе — нехай тебе люди похвалять.
- Коли тебе добрі люди шанують, шануйся і сам.

Семантична підгрупа «Користь конструктивної критики»:

- Краще розумна догана, ніж дурна похвала.
- Догана мудрого більше стоїть, як похвала дурного.
- Не той друг, що медом маже, а той, що правду каже.

Семантична підгрупа «Зважене ставлення до оцінки інших людей»:

- За правду не сердися, зніми шапку й поклонися.
- Хвалять – не радій, гудять – не сумуй.

Семантична підгрупа «Самодостатність у оцінці власних досягнень»:

- Шануй себе, буде з тебе.
- Хвали чуже, а честуй себе.
- Більше вір своїм очам, а не чужим речам.

Семантична підгрупа «Толерантне ставлення до чужих невдач»:

- Не штука ганьбити, штука ліпше зробити.
- Смішки з чужої лемішки: наколоти своєї та й смійся з неї.
- Смішки з чужої лемішки; своєї наколоти та й реготи.
- Смішки з чужої лемішки, а як наварили, то й самі заголосили.
- Смішки з бабиної кішки, а як своя здохне?
- Над іншим посміявся, над собою поплачеш.
- Хто сміється, тому не минеться.
- Чужого не гудь, свого не хвали.

Семантична підгрупа «Поцінування роботи низької якості та орієнтація на досягнення ситуації успіху у майбутньому»:

- Раз не зовсім гаразд, удруге – краще.
Раз не зовсім гаразд, а другий раз лучче.

Семантичне поле
«НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ. ПОСЕРЕДНІСТЬ. БЕЗДАРНІСТЬ»

Таблиця 2.

Семантичні групи прислів'їв і приказок, що слугують для відображення різних сторін формування і прояву здібностей осіб з низьким рівнем розвитку здібностей

№	Семантичні групи	Кількість семантичних підгруп	Кількість паремій
1.	Прислів'я і приказки для найменування осіб з низьким рівнем розвитку здібностей	17	143
2.	Прислів'я і приказки для опису особливостей виконання діяльності особами з низьким рівнем розвитку здібностей	32	156
3.	Прислів'я і приказки для характеристики продуктів діяльності осіб з низьким рівнем розвитку здібностей	12	101
4.	Прислів'я і приказки для опису негативних тенденцій у розвитку здібностей	12	45
5.	Прислів'я і приказки для опису презентації досягнень та особливостей поцінування осіб з низьким рівнем розвитку здібностей	20	104
	Разом:	93	549

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ НАЙМЕНУВАННЯ
ОСІБ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа «Необізнаність, некомпетентність, відсутність здібностей»:

- Не мати й поняття.
- Не мати уявлення.
- Не мати жодного поняття.
- Не мати жодного уявлення.
- Не мати ані найменшого розуміння.
- Ані в зуб.
- Ані в зуб ногою.
- Ні в зуб не знати.
- Ні в зуб не розуміти.
- Ні бе, ні ме.
- Ні бе, ні ме, ні кукуріку.
- Ані дзень, ані кукуріку.
- Ні бум-бум.
- Ні бельмеса.
- Ні аза.
- Не втнути ні аз, ні буки.
- Знає (тільки) з миски та в рот.
- Розбирається, як баран в аптеці.
- Розбирається як баран в книзі.
- Розбирається, як баран на зорях.
- Розбирається, як ведмідь на зорях.
- Розбирається, як свиня в апельсинах.
- Розбирається, як теля в пирогах.
- Розуміється, як глуха в танцях.
- Кумекає, як вовк у зорях.
- Так розбирається на справі, як бик на окулярах.
- Знається як циган на вівцях.
- Знається, як циган на вівцях: яка сива, така сита.
- Здібний, як віл до карети.
- За все береться, та не все вдається.

Семантична підгрупа «Відсутність розвинених здібностей у певній діяльності»:

- Не мати хисту до чого.
- Руки не туди стоять.
- Не видно і сліду.
- Нема і сліду.
- Такий швець, як діравий горнець.
- Як з клоччя батіг.
- Як із дішла гармата.
- Як з собачого хвоста сито.
- Як галушки з попелу.
- Як з гречки лико.
- Слаба (слабка) гайка.

Семантична підгрупа «Відсутність розвинених здібностей у різних сферах»:

- Ні на що не годиться.
- З нього ні діла, ні роботи
- З нього ані ради, ані поради
- Ні швець, ні кравець, ні на дуду грець.
- Ні швець, ні жнець, ні на дуду грець.
- Ні швець, ні жнець.
- Ні грач, ні помагач.
- Ні до ладу, ні до прикладу.
- Ні до сака, ні до бовта
- Ані до ради, ані до звади.
- Ні в'язати, ні чоботи шити.
- Ні в кут, ні в двері.
- Ні в тин, ні в ворота — ні в'язать, ні чоботи шити.
- Ні до плуга, ні до рала, а додому боса драла.
- Ні з губи мови, ні з носа вітру.
- Ні до чобота закаблук, ні до черевика рант.
- Ні пес, ні баран.
- Ні риба, ні м'ясо — і в раки не годиться.
- Ні врізати, ні доточити.
- Ні пришити, ні приліпити.
- Ані пришити, ані прилатати.
- Ні причепити, ні прилатати.
- За сто робіт береться, а ні одна (жодна) не вдається.

Семантична підгрупа «Відсутність здібностей навіть до найпростіших видів діяльності»:

- Не вміє шила загострити.
- І хвоста кішці не зав'яже.
- Хоче бути газдов, а не вміє коневі хвоста зав'язати.

Семантична підгрупа «Здібності лише до найпростіших видів діяльності»:

- Бикам хвости крутити.
- Здатний волам хвости крутить.
- Способний кішці хвоста зав'язать.

Семантична підгрупа «Слабкий розвиток здібностей у діяльності, володіння лише найпростішими вміннями»:

- Кравець, але такий, що лише міхи вміє шити.
- Ремісник: старі коцюби направляє, а до нових майстра наймає.

Семантична підгрупа «Низький рівень інтелекту, вкрай слабкі здібності»:

- Без голови.
- Лобом неширокий.
- Пустий лоб.
- Немає лою в голові (під чуприною).
- Обручі розсихаються.
- Нема в тебе толку і за курку.
- Нема в тебе толку — хоч запали, так не трісне.
- Туман туманом.
- Туман вісімнадцятий.
- Темна маса.
- Тьма кромішня.
- Знаєш ти за кобилячу голову.
- У нього в голові — колос від колосу, що не чути і голосу.
- Не могли відрізати божий дар від яечні.

Семантична підгрупа **«Молодий, недостатньо досвідчений, не обізнаний у якійсь діяльності»:**

- Губи в молоці.
- Молоко на губах не обсохло.
- Мало каші з'їв.
- Мало пасок з'їв.
- Мало квасу випив.
- Молодий та зелений.

Семантична підгрупа **«Відсутність життєвого досвіду»:**

- Не бачити світу.
- Не бачити смаленого вовка.
- Не бачити смаленої сови.
- Не шити, не пороти.
- Ні шити, ні пороти.

Семантична підгрупа **«Набагато гірший за когось своїми властивостями, якостями, здібностями»:**

- І на латку не годиться кому.
- І в підметки не годиться.
- Не годиться в підметки.

Семантична підгрупа **«Пересічний, посередній майстер»:**

- Так собі.
- Такий собі.
- Другої руки.
- Середньої руки.
- Ні се, ні те.
- Дрібна пташка.
- Дрібна птиця.
- Дрібного лету (льоту).
- Низького лету.
- Невисокого лету.
- Зір з неба не хватати.
- Зірок з неба не хапати.
- Зірок з неба не знімати.

Семантична підгрупа **«Найслабші здібності у порівнянні зі здібностями оточуючих»:**

- Бути у хвості.
- Плентатися у хвості.
- Плестися у хвості.
- Пасти задніх.

Семантична підгрупа **«Слабкі здібності, низька продуктивність, відсутність користі»:**

- Харч переводити.
- Дарма харч переводити.
- Даремно хліб їсти.
- Як з козла молока.
- Як з цапа вовни.
- Користі, як у карася вовни.
- Користі від нього на два шаги, та й ті щербаті.

Семантична підгрупа **«Слабкий розвиток здібностей певного виду (музичних, хореографічних, мовленнєвих, каліграфічних та інших)»:**

- Бик (ведмідь, слон) на вухо наступив.
- Туге вухо.
- Танцює, як цап на льоду.
- Не зв'язати двох слів.
- Не вміти (могти) зв'язати двох слів (до купи).
- Як скаже, то ні пришити, ні прилатати.
- Як курка лапою.
- Писав писака, що не розбере й собака.
- Як напише один дурень, то сто розумних не розбере.

Семантична підгрупа **«Не здатний на певні вчинки; не схожий на когось»:**

- Не з тих.
- Не з таких.
- Не з таківських.

Семантична підгрупа **«Недостатність розумових та фізичних можливостей, здібностей для виконання певної діяльності»:**

- Не по зубах кому, чиїх.
- Горішок не по зубах.
- Ця справа мені не по зубах (не під силу).
- Ці горіхи не на ваші зуби.

Семантична підгрупа **«Відсутність ресурсів для виконання діяльності; невміння використовувати необхідні інструменти»:**

- Без голосу не співець, без грошей не купець.
- Без сокири не тесляр, без голки не кравець.
- І риба співала б, коли голос мала б!

**ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ОПИСУ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИКОНАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ОСОБАМИ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ**

Семантична підгрупа **«Неадекватність самооцінки, суттєві розбіжності між заявленими (очікуваними) та отриманими результатами діяльності»:**

- Балакає густо, а виходить пусто.
- На язиці густо, а на ділі пусто.
- На словах, як на цимбалах, а на ділі, як на балалайці.
- На словах города (міста) бере, а на ділі жаби боїться.
- Думками за горами, а ділом у запічку.
- Ні вогню, ні полум'я - тільки дим.
- З великої хмари малий дощ.
- З того гуку не буде що взяти в руку.

Семантична підгрупа **«Поверхове розуміння і виконання роботи»:**

- Мілко орати.
- Тому горе, хто мілко оре.

Семантична підгрупа **«Виконання роботи недбале, безвідповідальне»:**

• Робить – як собі на лихо.	• На галай – на балабай.
• Робить, як собі на безголов'я.	• Крутив і так, і с'як, а вийшло абияк.
• З гріхом пополам.	• Зробиш с'як-так, а вийде ніяк.
• З горем пополам.	• Пшик собачий і вийде.
• Робить, як не своїми руками.	• Не доводити до добра.
• Працює гірше теляти.	• Добивати (добити) до копила.
• Валити через пень колоду.	• Тільки (то) (й) слави зі сл. що.
• Через пень-колоду.	• Тільки й слава.
• П'яте через десяте.	

Семантична підгрупа **«Виконання роботи повільне, без бажання, без затрати належних зусиль»:**

- Мов черепаха.
- Як мокре (мерзле) горить.
- Як до діла, так і сіла.
- Так до діла, як свиня штани наділа.
- До роботи як дід до дівок.
- Збирається, як свекор пелюшки прати.
- До роботи плачучи, а до танців – скачучи.
- До роботи боком, а з роботи скоком.

Семантична підгрупа **«Виконання роботи не таке як слід»:**

- Не до ладу.
- Не до складу.
- Ані ладу, ані складу.
- Ні до ладу, ні до складу.
- Не до складу - не до ладу.
- Що не складно, то не ладно.
- Не з того кінця брати (починати).

Семантична підгрупа **«Неохайність у роботі»:**

- Видно, що кума (Гапка) пироги пекла, бо й ворота в тісті.
- Видно, що кума млинці пекла, бо й ворота в тісті.
- Пізнати, що Векла млинці пекла, бо й ворота в тісті.
- Така господиня, що коли варить вареники, то й на воротах тісто.
- Знати Кулину, що пироги пекла: усі двері в тісті.
- Знати жінку, що перепічайка, бо й борони в тісті.

Семантична підгрупа **«Низька мотивація діяльності»:**

- Не так лень, як неохота.
- Не так лень, як не хочеться!
- Без охоти не скоро йдуть до роботи.
- Без охоти нема роботи.
- Силуванням конем не наїздишся.
- Силуванням конем не наробишся.
- Як схоче, той під гору скочить, а не схоче, то й з гори не побіжить.

Семантична підгрупа **«Пошук причин для відмови від роботи»:**

- Він би робив, та в його рукава болять.
- Він би й рад косити, та нікому косу носити.
- Вранці росяно, вдень душно, а ввечері комарі кусають.

Семантична підгрупа **«Уникнення включення в діяльність»:**

- Ані за холодну воду.
- Баглаї бити (годувати і т.ін.).
- Байди бити.
- Сюди ник, туди ник, та й день невелик.
- Сюди тень, туди тень — та й минув увесь день.
- Тень, тень, аби збути день.

Семантична підгрупа **«Поспішливість у роботі»:**

- Що скоро робиться, те сліпе родиться.
- Зробили спішно, та коли б воно не вийшло смішно.
- Хотів зробити спішно, а вийшло смішно.

- Поспішили – людей насмішили.
- Хто спішить, той людей смішить.
- Хто спішить, той людей смішить, а хто тихо ходить, той на ум наводить.
- Швидко гонить – голову зломить.
- Швидкої роботи ніхто не хвалить.
- Не питають чи хутко, але питають чи добре.

Семантична підгрупа «Прагнення якомога швидше припинити, завершити роботу»:

- Аби з рук.
- Стук-грюк, аби з рук.
- Косо, криво, аби живо.
- До роботи огонь, а роботу в огонь.

Семантична підгрупа «Відсутність критичної оцінки виконання роботи, нездатність помітити і виправити огріхи»:

- Дівчата шують та співають, а мати поре та плаче.
- Що ваші дівчата роблять? - Шують та співають. - А мати? - Порють та плачуть.
- Як робили, то сміялись, а як скінчили, то плачем.

Семантична підгрупа «Відсутність активності – відсутність результатів»:

- Під лежачий камінь вода не тече.
- Без труда нема плода.
- Від спання не буде коня.
- Від лежі не буде одежі.
- З лежі не буде одежі, а за спання не купиш коня.
- Якби пес не сидів, то б зайця зловив.
- У ліс не з'їздиш, то й на печі змерзнеш.
- Не побігаєш – не пообідаєш.
- Без трудів не їстимеш пирогів.
- Не розбивши крашанки, не спечеш яєчні.
- Розум не допоможе, хто рук не приложе.

Семантична підгрупа «Неспроможність виконати роботу на належному рівні в повному обсязі; невміння доводити справу до логічного завершення»:

- Вміла готувати, та не вміла подавати.
- Танцював, танцював і не вклонився.
- Нев'язаний сніп – солома.

Семантична підгрупа «Нездатність тривалий час займатися визначеною справою»:

- Місця собі зігріти не може.

Семантична підгрупа «Виникнення великої кількості суб'єктивних труднощів у виконанні діяльності»:

- Поганому танцюристові й чоботи заважають.
- Такому й муха на заваді.

Семантична підгрупа «Пасування перед труднощами»:

- Зачепилася за пень, простояла цілий день.
- Ото ткач: нитка рветься, а він вплач.
- Ой, гвалт! Сама в хаті — не дам ради кошенят!

Семантична підгрупа **«Грубі прорахунки у роботі»:**

- Лучив ворону, попав у корову.
- Попав пальцем у небо, аж бомкнуло.

Семантична підгрупа **«Втрати, збитки, травмування»:**

- Де не повернеться, золоті верби ростуть.
- Три дні поробив, то всі кози в золоті.
- Схилився по поліно – та стовк собі коліно.
- Хотів по поліну, та втяв по коліну.

Семантична підгрупа **«Нездатність побачити і використати те, що доступне, лежить на поверхні»:**

- По хаті ходить, а дверей не знайде.
- От вам Лука: рукавиці за пазухою, а він їх шука.

Семантична підгрупа **«Неефективне використання ресурсів»:**

- У нас усе так роблять, що свічки поїдять, а самі поночі сидять.

Семантична підгрупа **«Нездатність зіставити величину проблеми і величину необхідних ресурсів для її вирішення»:**

- Пішов на комара з дрючком, а на вовка з швайкою.
- Натягає маленьку латку на велику дірку.

Семантична підгрупа **«Нерозуміння причин труднощів; застосування неефективних стратегій виконання діяльності (надмірне зменшення, надмірне збільшення, невдале переставлення місцями тощо)»:**

- Десять разів підрізаю, а все коротке.
- Утнути (утяти) до гапликів.
- Стругав, стругав та й перестругав.
- То мукиці, то водиці, аж доки з горшка не вилізло.
- Хату обдирає та сіни латає (лагодить).
- Поли крає, а плечі латає.
- Мисливець мокрий, а рибак сухий нічого не варті.

Семантична підгрупа **«Пошук легких шляхів і простих рішень»:**

- Хто навпростець ходить, той дома не ночує.
- Хто навпростець їздить, той дома не ночує.
- Хто простує, той дома не ночує.
- Навпростець тільки ворони літають.

Семантична підгрупа **«Зазнавати невдачі»:**

- Ламати зуби.
- Зламати зуби.
- Удалося як Солосі.

Семантична підгрупа **«Марнування сил і часу на роботу, яка не має цінності»:**

- Носити воду решетом.
- Товкти воду в ступі.

Семантична підгрупа «Несміливість, відсутність готовності ризикувати та долати труднощі»:

- У страху очі великі.
- Хто боїться, у того в очах двоїться.
- Всіх би перегнав, та боїться бігти.
- Боязливому по вуха, сміливому – по коліна.
- Без відваги зазнаєш зневаги.

Семантична підгрупа «Неякісна робота – низький рівень добробуту людини»:

- Як дбаєш, так і маєш.
- Як ручки зароблять, так ніжки сходять.
- Як пошиєш, так і зносиш.
- Як спечеш, так і з'їси.
- Як робить, так і родить.
- Хто як робить, так і матиме, хто як послався, так і спатиме.
- Де господар не ходить, там нивка не родить.

Семантична підгрупа «Застереження щодо необдуманого включення у діяльність»:

- Не в свої сани не сідай.
- Коли не тямиш, то й не берися.
- Коли не пиріг, то й не пирожися, коли не тямиш, то й не берися.
- Коли не пиріг, то й не пирожися, коли не швець, то й не берися.
- Як не коваль, то й рук не погань.
- Коли не коваль, то і кліщів не погань.
- Швець знай своє шевство, а в кравецтво не лізь (не мішайсь).
- Коли швець, пильнуй свого копила.

Семантична підгрупа «Застереження щодо невмілого виконання роботи»:

- Мало хотіти — треба уміти.
- За невміння деруть реміння.
- Почав діло — роби вміло.

Семантична підгрупа «Застереження щодо безвідповідального виконання роботи»:

- Взявся за гуж — не кажи, що не дуж.
- Коли почав орати, то у сопілку не грати.
- Коли став робити, то байдики не бити.

Семантична підгрупа «Неякісну роботу варто припинити»:

- Співаєш добре, а перестанеш — ще краще.
- Як з такою піснею, то ліпше без неї.
- Як мілко орати, краще випрягати.

ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОДУКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ

Семантична підгрупа «Виріб має низьку якість»:

- Не витримувати критики.
- Невисокої проби.
- Низької проби.
- Дивитися нема на що.
- Дивитися ні на що.
- Тільки (то) (й) слави зі сл. що.
- Тільки й слава.

Семантична підгрупа «Виріб ніякий, невиразний»:

- Так собі.
- Такий собі.
- Другої руки.
- Середньої руки.
- Ні шість, ні п'ять.

Семантична підгрупа «Виріб зроблений невміло, недбало, грубо, як-небудь»:

- Пальці знати.
- Аж пальці знати.
- На живу нитку зшитий.
- Білими нитками шитий.

Семантична підгрупа «Виріб не відповідає вимогам; непридатний для вжитку»:

- Ні в тин, ні в ворота.
- Ні в пліт, ні в ворота.
- Ні в які ворота (двері) не лізе.
- Його робота не лізе ні в тин, ні в ворота.
- Змайстрував таке, що й купи не держиться.
- І купи не тримається.
- У шевця Данила робота зогнила.
- Наварила Луця, що не їсть і цюця.
- Спекла Луця, що не їсть і цюця.
- Що таке? Коли ж таке печене м'яке, що аж порепалось.
- Таке м'яке, що ні кусати, ні жувати.
- Такий хліб удався – закалець на палець.
- Смачне, хоч на собак вилий.
- Таке добре, що й собаки не їдять.
- Добре: якби пес з'їв, то здох.
- Таке смачне, що й жаби не їли б.
- За смак не берусь, а гаряче буде.
- Замішаю не вам, а свиням.
- Оце вшив: два чоботи на одну ногу.
- Пошив: на собаку мале, на kota велике.
- Зробив – на собаку мале, на кішку велике.
- От що вийшло: ні тарантас, ні дишло.
- Не доведений до добра.
- Нікуди не годиться.
- Воно б добре, да нікуди не годиться.
- Викинути на смітник.
- Таке догідне, що тільки на смітник повикидать.

Семантична підгрупа «Низький рівень продуктивності, слабкі досягнення, мізерні результати»:

- Не здався ні до чого: ні за ним, ні перед ним.
- Робив, робив, та й нічого не зробив.
- Робиш, робиш, ні за тобою, ні перед тобою.
- Ні позад себе, ні поперед себе.
- Робить, робить, а не видно ні за ним, ні перед ним.
- Щось робить, а нема ні за ним, ні перед ним.
- Має нитку, має голку, шиє все життя без толку.
- То шиє, то поре, а все ниткам горе.
- Шиє та поре, та все ниткам горе.
- Рано встали, та мало направили.
- Пряду, пряду та й нема ладу.
- У злої пряжи і для себе нема рубахи.
- У нашої пряжи-дочки – ні одежі, ні сорочки.
- Що направила, то й те миша вкрала.
- Стільки зробив, як комар надзижчав.
- Ти стільки робиш, як кіт наплаче.
- Господиня: три городи – одна диня.
- Господиня: сорок грядок – одна диня.
- Сім ятерів – ні одної риби!

Семантична підгрупа «Нездатність створити якісний продукт при достатніх ресурсах»:

- Зробив з дуба сірника.
- Зробив з дуба шпичку.
- Зробив з лемеша шпичю.
- Зробив з лемеша швайку.
- Зробив з лемеша пшик.
- Зробив з лемеша пшик, а з дуба сірник.
- Кував, грів та на пшик і звів.
- То такий коваль, що вміє зробити з заліза пшик.
- Звести справу на ніщо.

Семантична підгрупа «Недолік у чомусь; брак»:

- Слабке (слабе, в'язливе) місце чие, кого, у кого.
- Слабка сторона чия, кого, у кого.

Семантична підгрупа «Результати діяльності не мають жодної цінності»:

- Чи не діло учинив: на свиню хомут надів!
- Стовкла воду в ступі.
- Лясь батогом по воді: чи смуг не знати?

Семантична підгрупа «Іронічне поцінування результатів діяльності, які мають низьку якість»:

- Хоч не влад, та широко ступає.
- Хоч не гарно, аби добре.
- Хоч нічого не виходить, а ти, Марку, грай.
- Стругай, стругай, синку, прийде тато, сокирою підправить.
- Ший, дівчинонько, дошиєш, то будемо виплутувати.

Семантична підгрупа «Робота заслуговує низької оцінки, висміювання, осуду»:

- Курям на сміх.
- І сміх, і біда, і людям сором сказати.
- Хоч плач, не плач, а вийшло — як бач.

Семантична підгрупа «Низька якість виробів залежить від рівня майстерності людини»:

- Який майстер, така й робота.
- Який ремісник, така й робота.
- Який кухар, такий і борщ.
- Яка пряжа, таке й полотно.
- Який жнець, такий снопець.
- Який пан, такий його і крам (жупан).
- Які самі, такі й сани.
- Яка пташка, така й пісня.
- По роботі видно майстра.
- По роботі знати майстра.

Семантична підгрупа «Низька якість виробів залежить від низької якості виконання роботи та отриманих проміжних результатів»:

- Яка приправа, така і потрава.
- Яка пшениця, така й паляниця.
- Яка пряжа, таке й полотно ляже.
- Яка прядка, така й нитка.
- Яке волокно, таке й полотно.
- Яке посієш, таке і звієш.
- Яка трава, таке й сіно.

Семантична підгрупа **«Втрата здібностей»:**

- Втратити хист.
- Втратити талант.

Семантична підгрупа **«Втрата можливості розвивати здібності»:**

- Закопати (зарити) свій талант.
- Закопувати у землю свій талант.
- Закопати талант у землю.

Семантична підгрупа **«Відсутність розвитку, застій»:**

- Стояти на місці.
- Стояти (залишатися) на одному місці.
- Топтатися (тупцювати, тупцюватися, тупцятися, товктися) на одному місці.

Семантична підгрупа **«Відставати від когось»:**

- Лишатися позаду.
- Залишитися позаду.

Семантична підгрупа **«Втрата досягнутого рівня розвитку, занепад, деградація»:**

• Крок назад.	• Перевівся на циганський пшик.
• Зійти (сходити, звестися, перевестися) на ніщо (нінащо, нінавіщо).	• Перевівся на руді миші.
• Перевестися ні на се, ні на те.	• Був колись горіх, та звівся на сміх.
• Перевестися на пси.	• Був кінь, та з'їздився.
• Сходити (зійти) на пси.	• Сходити (зійти) нанівець.
• Зійти (звестися) на ніщо.	• Піти нанівець (внівець).
• Переводитися на швайку.	• Котитися (покотитися) униз.
	• Спускатися (пуска́тися, йти) на дно.

Семантична підгрупа **«Неочікувана болюча невдача, що може призвести до демотивації та зупинки у розвитку здібностей»:**

- Обпалити крила.
- Обпалити собі крила.
- Обпалити свої крила.

Семантична підгрупа **«Зневіра у своїх силах»:**

- Опускати крила.
- Опускати руки.
- Опускати вуха.
- Опускати носа.

Семантична підгрупа **«Втрата поваги»:**

- Падати в очач.

Семантична підгрупа **«Позбавлення можливості розвитку, обмеження поля діяльності»:**

- Ламати (зламувати) крила.
- Обламати (обтяти, підрізати, підтяти, підітнути, притяти, зламати) крила кому.

Семантична підгрупа **«Вікове зниження навчованості»:**

- Чого Івась не навчився, того й Іван не буде знати.
- Як не навчиш дитину в пелюшках, то не навчиш і в подушках.
- Пізно старого кота гопки вчити.
- Старого дерева не випрямиш.
- Старого вчити, що мертвого лічити.

Семантична підгрупа **«Вікове зменшення сил та зниження когнітивних функцій»:**

- Старий віл борозни не скривить, але й глибоко не оре.
- Старий багато знає, а ще більше забуває.
- У старого голова як решето: багато було та висіялося.
- 3 літ, то й з розуму.

Семантична підгрупа **«Зупинка у розвитку здібностей, обумовлена втраченою діяльністю»:**

- Без діла слабше сила.

ПРИСЛІВ'Я І ПРИКАЗКИ ДЛЯ ОПИСУ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ДОСЯГНЕНЬ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЦІНУВАННЯ ОСІБ З НИЗЬКИМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ

Семантична підгрупа **«Вважати когось ні на що не здатним; зневажати»:**

- Не мати за людину.
- Не мати (і) за Боже пошиття кого.
- Мати за ніщо.

Семантична підгрупа **«Негативні очікування щодо розвитку здібностей, зростання»:**

- З нього людей не буде.
- Толку не буде.

Семантична підгрупа **«Негативні очікування щодо достатності можливостей, здібностей для виконання діяльності»:**

- Тобі (вам і т. ін.) не хист.
- Де вже нашому теляті та вовка піймати!
- Нашому теляті вовка з'їсти!
- Не з нашим писком.
- З невмитим писком.

Семантична підгрупа **«Нікчемний; нінащо не здатний; який не має цінності»:**

• Нуль без палички.	• Не варт ламаного гроша.
• Як нуль без палички.	• Не варт карбованця.
• Порожнє (пусте) місце.	• Не варт копійки.
• Порожній (пустий) звук.	• Не варт щербатої копійки.
• Не вартий виїденого яйця.	• Не варт п'ятака.
• Не вартий вишкварки.	• Не варт мідного п'ятака.
• Не вартий дірки з бублика.	• Не варт шага.
• Не вартий фунта клоччя.	• Не варт шеляга.
• Не варт і печеної цибулі.	• По три за цибулю.
• Не вартий і торби січки.	• По сім за цибулю.
• Не варт (і) гроша (в базарний день).	

Семантична підгрупа **«Набагато гірший порівняно з іншим, недостойний кого-небудь»:**

- Не вартий (і) нігтя.
- Не вартий (і) мізинця.
- Пальця чийогось не варт.
- Не годен (і) в слід ступити чий.

Семантична підгрупа **«Який не заслуговує на схвалення, поцінування»:**

- Не вартий (варт) путнього слова.
- Не вартий (варт) доброго слова.

Семантична підгрупа **«Який не підходить для найпримітивнішого застосування, найпримітивнішої роботи»:**

- Не варт і на віхоть.
- Не вартий і на віхоть.

Семантична підгрупа **«Який набуває цінності лише в умовах зниженої конкуренції»:**

- На безриб'ї і рак — риба.
- На безлюдді і Хома — пан.
- Молодець проти овець, а проти молодця сам (як) вівця.
- Молодець проти овець, а проти баранця й сам як вівця.
- Де нема співця, послухаєш горобця.

Семантична підгрупа **«Осуд низького рівня розвитку здібностей навіть у малозначущих сферах діяльності»:**

- Танець не робота, а хто не вмів, то срамота.

Семантична підгрупа **«Позбавити когось від ілюзій щодо розвитку здібностей, отриманих досягнень»:**

- Скинути (зсадити) з неба (з небес, з хмар) на землю.

Семантична підгрупа **«Підміна поцінування самосхваленням»:**

- Ото, мамо, хвалять нас: чи ви мене, чи я вас.

Семантична підгрупа **«Схильність надмірно хвалити себе, зазнаватися»:**

• Задирати голову.	• Знайте нас: ми кисліці, з нас-то квас!
• Губу копилити.	• Сказано: велика птиця — горобець!
• Надувати губи.	• Стукотить, гуркотить — комар з дуба летить!
• Надимати губи.	• Що комар, то й сила.
• Дерти носа.	• Величається, як заєць хвостом.
• Задирати носа.	• Великої кошари свиня.
• Задер носа — й кочергою не дістанеш.	• Нема краще понад мене та понад попову свиню.
• Роздайся, море,— жаба лізе!	• Раз на віку трапилося черв'яку залізи на моркву та й каже: «Я вище всіх!»
• Роздайся, море,— тріска пливе!	• Хвали мене, губонько, бо я тебе роздеру.
• Дере голову, як попова кобила.	
• Дметься, як жаба на кладці.	
• Надувся, як тісто в кориті.	
• За нас голими руками не берись.	

Семантична підгрупа «За хвальбою приховані мізерні досягнення»:

- Хвалилася вівця, що в неї хвіст, як у жеребця, та ніхто тому не вірив.
- Хвальби повні торби, а вони порожні.
- Хвальби повні торби, а в торбах нема нічого.
- Порожній колосок дере носа в вершок.
- Колос повний до землі гнеться, а пустий угору дереться.
- Порожня бочка гучить, а повна мовчить.
- Чути порожній віз по гуркоту коліс.
- У хвалька язик діє, а рука не вміє.
- Як не дмись, жабо, а до вола далеко.

Семантична підгрупа «Використання чужих здобутків для отримання поцінування, похвали»:

- Примазатися до слави чисті.
- Калина хвалилась, що з медом солодка.

Семантична підгрупа «Демонстративне поцінування власних досягнень обумовлює негативне ставлення оточуючих»:

- Самолюб – нікому не люб.
- Погана та дівка, що сама себе хвалить.

Семантична підгрупа «Демонстративне поцінування власних досягнень може мати негативні наслідки»:

• Не дивись високо — запорошиш око!	• Хвалився, та й з гори звалився.
• Легко хвалитися, легко й звалитися.	• Хто хвалиться, той кається.
• Хто чим несеться, тим і поковзнеться.	• Високо злетів, та низько сів.
• Хто чим несеться, на тому й поковзнеться.	• Хвалений борщ надвір виливають.

Семантична підгрупа «Демонстративне поцінування власних досягнень як засіб знецінювання досягнень інших людей»:

- Своє хвалить, а чуже під тин валить.
- Себе любиш – людей гудиш, себе хвалиш – людей ганиш.

Семантична підгрупа «Нещирість в оцінюванні, улесливість»:

- Бійся не того, що гавкає, а того, що лащиться.
- В очі любить, а за очі гудить.
- На язиці медок, а на душі (серці) льодок.
- Щобече як соловей, а кусає як гадюка.
- Моїм салом та по моїх губах мастить.

Семантична підгрупа «Знеславлювати, ганьбити когось»:

- Славу чинити (учинити).
- Пускати (пустити) славу.
- Пускати (пустити) у славу.

Семантична підгрупа «Бути знеславленим, зганьбленим»:

- Який Слава, така й слава.
- У славі.
- У славі ходити.
- Укриватися (укритися) ганьбою (неславою, соромом).

Список використаних джерел

1. Билиця У. Я. Концепт HUMAN BEING в англomовній компаративній фразеології. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»; Львівський національний університет імені Івана Франка, Івано-Франківськ – Львів, 2019. 368 с. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/09/dis_bylytsia.pdf
2. Краснобаєва-Чорна Ж. Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту *Життя* в українській фраземіці). *Українська мова*. 2009. №1. С. 41–52.
3. Музика О. Л., Никончук Н. О. Розвиток здібностей молодших школярів засобами усної народної творчості: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2016. 200 с.
4. Никончук Н.О. Рефлексивно-ціннісна регуляція розвитку учбових здібностей у молодшому шкільному віці: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 21с.
5. Прадід Ю. Ф. Проблеми фразеологічної ідеографії (на матеріалі української і російської мов): дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 ; 10.02.02 / НАН України, Ін-т укр. мови. Київ, 1997. 396 с.
6. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1991. 440 с.
7. Прислів'я та приказки: Людина. Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк; відп. ред. С. В. Мишанич. Київ: Наукова думка, 1989. 480 с.
8. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / упоряд. М. М. Пазяк. Київ: Наукова думка, 1990. 528 с.
9. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 1. 528 с.
10. Фразеологічний словник української мови / АН України, Ін-т укр. мови ; уклад.: В. М. Білоноженко та ін., редкол.: Л. С. Паламарчук (голова) та ін.. Київ: Наукова думка, 1993. Кн. 2. с. 529-980.

Відомості про автора

НИКОНЧУК Наталія Олександрівна

Провідний науковий співробітник лабораторії психології обдарованості Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України.

Кандидат психологічних наук, доцент

Докладніше:

<http://psychology-naes-ua.institute/read/1672/>

Наукове видання

Здібності та обдарованість в українських прислів'ях і приказках

Препринт

Авторська редакція

Ум. друк. арк. 1,6

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
01033, м. Київ, вул Паньківська 2;
тел./факс: (044) 288-33-20

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
№ 6418 від 03.10.2018 р.